

УДК 94(477)«1917/1919»:070

О. О. Лейберов

**«НЕЩАСНІ ФАНТАСТИ!» — ДИСКУСІЯ
У ПОДІЛЬСЬКІЙ ПРЕСІ ПРО МІСЦЕ РОСІЙСЬКОЇ
ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЯХ
1917–1919 РОКІВ**

У статті розкриваються питання самовизначення російської інтелігенції у революційних подіях 1917–1919 рр. Учасники дискусії піднімають та обговорюють цілий ряд важливих політичних питань. Дають аналіз відносин між інтелігенцією і народом, місця інтелігенції у підготовці революції, позиції інтелігенції під час революції і результати, котрі слід очікувати після її закінчення.

Ключові слова: російська інтелігенція, революція, дискусія.

Сучасний період історичного розвитку України нерозривно пов'язаний із всебічною суспільно-політичною та економічною модернізацією українського суспільства. Саме тому на перший план виходять та набувають неабиякого значення найбільш освічені прошарки українського соціуму, які здатні організувати та проводити намічені в країні перетворення, для того щоб вивести її в число найбільш процвітаючих держав світового співтовариства. У таких умовах вивчення історії формування української інтелігенції, її соціокультурного обличчя, ціннісних орієнтирів, взаємовідносин з представниками інтелігенції інших національних груп у процесі історичного розвитку стає одним з головних завдань вітчизняної історичної науки. Не останнє місце в цих процесах займають історико-політичні реалії доби національно-визвольної революції 1917–1920 рр.

Складаючи частину загальноімперського інтелігентського стану, являючись нерозривно пов'язаними з російською інтелігенцією, українські представники інтелектуальної праці корінним чином розійшлися зі своїми російськими колегами у бурхливі часи революційних потрясінь. Революційні події, що характеризувалися масштабними кризовими явищами, призвели до громадянської війни, загибелі імперії Романових та спроби утворення на її уламках незалежних національних держав. У цей період інтелігенція часто виступала ініціатором та

активним учасником революційних перетворень. Незважаючи на це, домінуюча роль цього соціального прошарку в суспільному житті була втрачена. Саме це спонукало значну частину її представників відійти у тінь та відійти від активної політичної та професійної діяльності. Революція та громадянська війна не тільки розкололи інтелігенцію як соціальну верству, а й змінили внутрішній світ російського інтелігента того часу, його систему цінностей, натомість сформували нові культурні орієнтири, нове світосприйняття. На місце активної діяльності та революційної боротьби приходять загальна апатія, заглиблення в себе, намагання розібратися в причинах невдач та відповісти на питання, поставлені часом. Представники російської інтелігенції, учасники революційних подій, аналізуючи конкретні соціально-економічні, політичні, культурні умови, що сформувалися в тогочасному суспільстві, намагалися дати конкретну відповідь, чому не склалися відносини народу та інтелігенції, яке місце займала остання в революційних подіях і що робити далі.

При аналізі історіографії проблеми варто відмітити, що емігрантська, радянська і сучасна російська історична література представлена чисельними монографічними дослідженнями, статтями в наукових періодичних виданнях, різного роду науково-публіцистичними роботами. У наукових дослідженнях радянського періоду висвітлювалися окремі сторони загальної проблеми (участь інтелігенції у революційному русі та громадянській війні в Росії, формування її політичних позицій та орієнтирів, еволюція суспільно-політичних поглядів, особливості професійної діяльності, характер її повсякденного життя та побуту). Відзначаючи велику цінність робіт з історії інтелігенції радянського періоду, необхідно зауважити, що всі вони були написані для утвердження офіційної ідеологічної теорії диктатури пролетаріату. Тому інтелігенції завжди відводилася допоміжна другорядна роль [1–5].

Історіографія новітнього часу відрізняється рядом особливостей, обумовлених якісними трансформаціями, що відбулися в російській історичній науці. Відбувся докорінний перегляд концептуальних положень, розширилась тематика наукових досліджень, активізувались дослідження з історії різних професійних груп представників інтелектуальної праці, провінцій-

ної інтелігенції [6–8]. Разом з тим необхідно відмітити, що в сферу інтересів російських дослідників до цього часу не потрапили питання, пов'язані з перебуванням представників російської інтелектуальної еліти в революційну добу на теренах незалежних українських національних державних утворень.

На жаль, необхідно констатувати, що в українській історичній науці також відсутні дослідження з даної проблематики. Це викликано не лише розбіжністю наукових інтересів, а й рядом соціально-політичних факторів, що існують між Україною та Росією після здобуття ними незалежності.

Об'єктом дослідження нашої публікації стала дискусія, що виникла між представниками російської еміграції на шпальтах української періодичної преси на початку 1919 року. Спроба пересічних інтелектуалів-емігрантів зрозуміти своє місце в революційних подіях переросла в гостру дискусію, в процесі якої виявилися риси девіантної поведінки, притаманної тогочасній російській інтелігенції. В цій дискусії проявилися особливості колективної свідомості всього соціального стану. Вона розкрила не лише тогочасне кризове становище російської інтелігенції, а й причини, що до нього призвели.

Коли мова заходить про російського інтелігента доби революції 1917–1920 рр., одразу згадується майже карикатурний образ, змальований письменником Іваном Буніним у його «Одеських щоденниках 1919 року». Майбутній нобелівський лауреат не без іронії та сарказму, писав: «Говорить, кричить, заїкаючись, зі слиною на губах, очі через криво висяче пенсне здаються особливо лютьми. Краватка вибилася ззаду на брудний комірець, жилетка до неможна забруднена, на плечах малого піджака — лупа, сальне рідке волосся нерозчесане ... І мене запевняють, що ця гадюка нібито палає «полум'яною, самовідданою любов'ю до людини», «спрагою краси, добра та справедливості!» [9, с. 73]. Однак, варто зауважити, що не всі представники російської інтелігенції підходили під цей типаж. Більшість представників інтелігентської верстви була чесними, мужніми професіоналами, справжніми патріотами, готовими не роздумуючи покласти своє життя на вівтар революції.

Повалення монархії в лютому 1917 року викликало надзвичайний духовний підйом, що згуртував суспільство. Більшість інтелігенції позитивно зустріла початок революції, яка, на їх

думку, повинна була ліквідувати все старе та консервативне у житті, культурі, мистецтві та відкрити шлях до плодотворної праці. Реформи Тимчасового уряду — відміна станів, проголошення громадянських свобод, відділення церкви від держави спочатку давали надію на поступову демократизацію життя суспільства, без радикалізації боротьби. Проте, Тимчасовому уряду не вдалося подолати кризи. Революційні ілюзії більшої частини інтелігенції розвіялися протягом 1917 року. Наростало розчарування Тимчасовим урядом, що не виправдав надій, покладених на нього інтелігенцією. Подальший розвиток революційних подій, що відкрив шлях до влади більшовиків, викликав ще більш негативну реакцію частини інтелігенції.

Жовтнева революція та наступний розгін Установчих зборів були сприйняті як спроба узурпації влади. Більшовицький переворот та громадянська війна остаточно розкололи російську інтелігенцію. Частина її засудила нову владу, вбачаючи в ній руйнівну силу, що несла смерть Росії та її культурі, інша — всебічно підтримала більшовиків. Однак, найчисельніша група інтелігенції зайняла позицію невтручання. Це пояснювалося тим, що, з одного боку, багато представників цієї групи виступали проти самодержавства та не підтримували існуючого до революції політичного ладу, а з іншого — не розуміли суті радянської влади та боялися революційного народу. Життя змушувало інтелігенцію або співробітничати з новою владою, поступаючись своїми принципами і поступово перетворюватися на лояльних до нового режиму радянських службовців, або емігрувати. Недовіра до нової влади, відсутність політичних свобод та гарантій, зростаючі масштаби червоного терору доповнювалися економічними негараздами, голодом та безробіттям. У своїх листах російський художник Олександр Плігін, який на початку 1918 року жив та працював у Москві, характеризує ситуацію, в якій опинилася інтелігенція, писав «...головне занепад волі та енергії. Але я борюся, дуже борюся. Важко, не можу знайти себе...» і потім додавав, що «сучасна публіка не рахується з бажаннями та меланхоліями митця. У мене зараз таке безгрошів'я, що рідко таке колись було» [10, с. 87]. Його підтримав колишній директор 1-го Петербурзького кадетського корпусу генерал Ф. О. Григор'єв. У своєму щоденнику за липень 1918 р. він писав: «Колишні аристократи та інтелігенти

торгують в крамницях, в кафе, їздять «зайцями» в трамваї та спекулюють: купивши у мішечників борошна, не гребують перепродати...» [11, с. 32].

Шукаючи виходу з ситуації, що склалася, представники російської інтелігенції почали масово виїжджати у сусідню Українську державу, де ситуація на той час була значно кращою. Ось як згадував у своїх мемуарах впливовий діяч єврейського політичного руху Арнольд Гольденвейзер: «Усі, хто як тільки міг, потягнулися до нас на південь. Київ, хоч і на короткий час, став справжнім всеросійським центром. До нас приїхали правління всіх банків, придворні та аристократичні кола. За ними потягнулася інтелігенція — адвокати, професори, журналісти. Всі поспішали до Києва» [12, с. 44]. Російська інтелігенція осідала не лише у столиці. Іван Бунін працював в одеській газеті «Наше Слово» «... яку ми, колишні співробітники «Русского Слова» почали випускати з березня в повній упевненості на більш-менш спокійне існування до повернення у Москву». Однак населення України не дуже радісно зустрічало хвилі емігрантів. Так, сучасник подій В. Мякотін згадував: «Серед цих біженців переважали люди з солідним статком... не стримуючи себе у витратах, вони пришвидшували процес зростання цін. На цьому ґрунті у місцевого київського населення виникало незадоволення проти приїжджих, а місцева українська преса зі свого боку всіляко намагалася роздути таке невдоволення, приписуючи майже всім великоросам самі чорні та злі задуми проти Малоросії, весь час цькуючи цих «москалів» тим «українським хлібом», який вони їдять у Києві» [13, с. 223–224]. Відносно вільне життя на Україні російської інтелігенції за часів гетьманату Павла Скоропадського, якій масово залучав її на державну службу, різко змінилося з приходом до влади Директорії Української Народної Республіки. «Час панування Директорії, всього тільки шість тижнів, був часом самого необуданого українського націоналізму та русофобства», — згадував очевидець подій. «Вживання російської мови не допускалося, навіть наряду з українською» [12, с. 223–224]. Мовна дискримінація викликала осуд та стала однією з причин не прийняття російською інтелігенцією української революції. Більшість представників російської інтелігенції, що проживали у цей час на Україні, продовжували сприймати її та режим Директорії,

як «...щось не справжнє, щось, що не може, та і не має права існувати окремо від Великої Росії». Нова влада відновленої УНР запровадила «трудоий принцип», на основі якого повинна була формуватися нова виборча система до органів влади. Трудова формула виключала не тільки російську інтелегенцію, що проживала в Україні та сподівалася отримати політичні права, а й зрусифіковану українську інтелегенцію. Українська національна інтелегенція, що прийшла до влади в результаті переможного антигетьманського повстання, негативно поставилася до своїх російських «колег по цеху», справедливо вважаючи їх політичними конкурентами в боротьбі за владу на Україні та носіями антиукраїнських державних настроїв. Небажання великоросів побачити незалежну українську державу на чолі з національною інтелегенцією все більше і більше віддаляло українців від росіян.

Однак, з середини січня 1919 року військово-політична та економічна ситуація в УНР стала швидко погіршуватися. Оголошення Директорією війни Радянській Росії призвело до широкого наступу більшовицьких армій на Україну. У період з 18 по 26 січня війська Червоної армії зайняли Полтаву, Богучар, Луганськ, Конотоп, Бахмач та Катеринослав, а 5 лютого — Київ. Ще раніше, 28 січня, Директорія залишила столицю та переїхала до Вінниці. Разом з Директорією, урядом та армією Київ покинула значна кількість представників інтелегенції, «продовжуючи сумний біженський шлях», особливо та її частина, що вже відчула на собі всі «переваги» радянського ладу та жахи більшовицького режиму.

Саме у Вінниці, що на певний час стала новим політичним центром УНР, у представників російської інтелегенції з'явилася можливість та час замислитися над тією роллю, що виконує інтелегенція у бурхливих революційних подіях. Дискусія розгорілася на сторінках місцевої газети «Подольское слово» після появи в одному з номерів статті П. П. Ординського під гучною назвою «Pro domo sua», що у перекладі з латинської мови означає «на захист власного дому, на захист свого» [14, с. 4].

Розмірковуючи про роль інтелегенції в історії Росії, автор звертається «до тих давніх часів... коли соціальні відносини були настільки простими, що аграрна реформа мислилася та здійснювалася за програмою Омеляна Пугачова — на зрівняння

всіх трьохаршинною могилою», саме тоді, на думку П. П. Ординського, в епоху «широких фігур та власних голосів» народився майже забутий звичай повеселити себе чесним кулачним боєм. Бій розпочинали «хлопці-бешкетники», які одразу після початку відбігали в сторону. Після того як починала перемогати одна із сторін, «у всьому таборі крикунів, належності до партій, що билися, піднімався гвалт «чур-чур так неможна, не за правилами». Але на них ніхто не звертав уваги. Після бою весь цей натовп з верещанням та криками вертівся навколо переможців, намагаючись їм догодити як тільки можна». Далі він пише: «Коли я думаю про роль інтелекції в історії сучасної революції, мені чомусь приходять на згадку хлопці-бешкетники. Коли ряди буржуазії та демократії не наважувалися зробити перший удар, духовні мужі з обох сторін кричали, підбурювали до бою на мітингах, зборах та на сторінках газет. І боротьба розпочалася... інтелекція відійшла убік і оголосила себе нейтральною. Лається та плюється у безсилій злові. Інша частина, незначна, намагається взяти участь у боротьбі титанів, бігає, метушиться під ногами та голосно верещить. Ці ентузіасти... намагаються примусити учасників революції дотримуватися теоретичних правил боротьби, не бажаючи усвідомлювати всієї нікчемності своїх зусиль. Ентузіасти загинуть у цій боротьбі та будуть знищені переможцем. Хто б не отримав перемогу, він завжди буде користуватися послугами інтелекції, іноді неохоче, частіше — з огидою та відразою. На це переможця спонукає становище. Адже жодна з сторін не може самостійно керувати державницьким кораблем, одна з своєї темної неосвіченості, інша — із-за малочисельності, ліні та небажання працювати...». Завершуючи статтю, автор підсумовує: «Останнім сполохом героїзму та прагнення показати своє право на вплив у країні був саботаж радянської влади у Великоросії. Під час цієї боротьби відбулася загибель інтелекції як класу та розкол на табори невеличкої жменьки ентузіастів та величезної маси нейтральної, чие життя схоже на щедрінського премудрого піскаря, повного жаху за завтрашній день та турботи з приводу немилості сильних миру сього. З кожним днем тана купка ентузіастів та все глибше засмоктує багно буденності та морального падіння нейтральну інтелекцію, донедавна таку пишату своїм званням і становищем».

Безперечно, дана публікація стала результатом тривалих роздумів та переживань автора. Однак, він і не сподівався, що піднімає тему, яка турбувала тоді багатьох, і ставить ті питання, на які багато хто шукав відповіді. Неочікуваний резонанс, породжений статтею, був приємним сюрпризом для автора. Першим відгукнувся журналіст С. Рапопорт. Вже у наступному номері «Подільського слова» від 12 березня 1919 р. побачила світ його стаття «Пігмаліон та великий німий». Не погоджуючись з П. Ординським, автор наголошує на тому, що в жодній з європейських мов не існує слова «інтелеґенція» та «інтелеґент» у тому значенні, яке вкладається в нього у російській мові. Якщо в Європі інтелеґент — це той, хто займається розумовою працею, то для російської дійсності, на думку С. Рапопорта, це майже синонім революціонера. На його думку, російська інтелеґенція схожа на героя давньогрецького міфу майстра Пігмаліона, який створив Галатею. Так само і російська інтелеґенція «шукає, збирає та оживляє цю силу великого німого». Великий німий — це народ, який століттями спав і ніяк не міг прокинутися. І тільки інтелеґенція змогла розбудити народ, підготувати та повести його за собою. Однак сталося так, що «у революційній драмі вона залишилася без ролі» і тому «відійшла, віддалилася у свій окремий світ ідей, надій та прагнень». Саме цим автор статті пояснює пасивність інтелеґенції у революційних подіях. Разом з тим він висловлює надію, що «російська інтелеґенція знову візьме на себе велику місію Пігмаліона-творця і надалі буде нести свою велику справу» [15, с. 3].

Наступним учасником дискусії став адвокат А. Поляцький, який виступив у наступному номері газети зі статтею «На захист інтелеґенції» [16, с. 2]. «Не можна трагедію перетворювати на водевіль. До глибокої трагедії, що переживає російська інтелеґенція, потрібно підходити обережно, без жартів», — пише автор і, продовжуючи, зауважує, що «російська інтелеґенція ніколи не грала ролі хлопчаків-бешкетників. Інтелеґенція не розгойдувала борців, вона сама йшла за народ на страждання та смерть. Гірше того, йшла на терор та вбивства всупереч своїм внутрішнім переконанням». На думку автора, у російського інтелеґента десятиліттями не було особистого життя. Віддаючи всі сили у боротьбі з самодержавством, російський інтелеґент

відмовився від усіх благ життя, але «Галатея ожила та одразу накинулася та устромила кігті в тіло Пігмаліона. Між російською інтелекцією та російським народом відкрилася велика прірва. Століттями мовчавший «великий німий» заговорив, і з'ясувалося, що його мова нічого спільного з мовою російської інтелекції не має. Народ та інтелекція виявилися на різних рівнях культури. Їх вимоги до політичного моменту різко розійшлися, їх методи боротьби та самоствердження виявилися діаметрально протилежними. Найгірше те, що Галатея не визнала самого Пігмаліона». На думку Полоцького, народ не оцінив інтелекції та її жертви. Крім того, народ підвів всю інтелекцію під спільний знаменник — «кадет» і відштовхнув її від себе. Щоб подолати цю прірву, в інтелекції є два шляхи: або вона опуститься до рівня народної маси і тоді розчиниться в ній, або в рази активізувати свою енергію, продовжити свою культурну роботу, щоб підняти рівень мас, наблизити їх до себе та подолати прірву, на краю якої вона опинилася. Констатуючи значний розрив інтелекції з народом, автор статті говорить про практичне знищення інтелекції як класу, про її «випадіння» із самої соціальної структури російського суспільства. Наступним у дискусію включився М. Германов, який у своїй статті «Народ та інтелекція» зробив спробу не лише висловити власні думки, обґрунтувати свій погляд на проблему, а й підсумувати попередників та підбити підсумки дискусії [17, с. 3].

На початку своєї статті він піддає нищівній критиці погляди інших учасників дискусії. Погоджуючись з тим, що становище російської інтелекції дійсно трагічне, він безкомпромісно заперечує П. Ординському та С. Рапопорту в тому, що змінити нічого не можна, що інтелекція вже відіграла свою історичну роль і повинна поступитися місцем іншим соціальним групам, а її майбутнє — прислужувати тим, хто переможе в революційній боротьбі. Продовжуючи свою думку, М. Германов ставить запитання, «що таке російська інтелекція» і в чому причини того трагічного становища, в якому вона опинилася. Відповідаючи на ці запитання, він заявляє, що «російську інтелекція аж ніяк не можна ототожнювати з російськими революціонерами та революційними гуртками. Це лише частина (можливо й найкраща) всієї російської інтелекції. І кадет — інтелекція,

і повітовий лікар, і прокурор, і акцизний чиновник, що полюбляє філософствувати, і безкінечна когорта чеховських героїв. У нас говорять про існування інтелекції як класу. Але це насправді курйоз, трагічний курйоз російської дійсності. І цей курйоз — джерело катастрофічного становища російської інтелекції».

Далі автор пише, що «значна культурна відсталість народних мас, глибока прірва, що існує між їх народно-побутовим укладом, психікою, всією структурою та тими елементами, що отримали шкільне, культурне шліфування — ось причини, які призвели до того, що самі різномірні, часто протилежні за політичними поглядами елементи були об'єднані в уяві народу, по одній тільки ознаці «інтелекції», в єдиний протилежний клас. Ось чому всі інтелекції — «кадети».

На думку Германова, помилка російської інтелекції полягає в тому, що у безкінечних суперечках, де «одні гасла та теорії протистояли іншим теоріям і гаслам, причому і ті і інші переслідували одну ціль — народне благоденство», вона прогледіла те, що народу абсолютно байдужі самі носії цих теорій та гасел, незалежно від їх партійної приналежності. Потім він додає, що у народу та інтелекції немає навіть спільної мови, якою б вони могли розмовляти. «В Англії між лордом та простим селянином значно більше спільних інтересів, понять та слів, ніж у російського мужика та будь-якого інтелекента. В своїй загальній масі російська інтелекція багато базикала та дуже мало діяла. Тому опинилася зовсім відірваною від народу. Герцен вважав це хворобою. Він був пророком. Але хвороба виявилася невиліковною та смертельною. Народ повстав і знищив всіх, хто говорить чужі і незрозумілі слова».

Таким чином, учасники дискусії спробували відповісти на головні питання, що ставила перед собою російська інтелекція ХІХ — початку ХХ століть — «хто винний» і «що робити». І якщо по першому запитанню погляди всіх авторів сходилися на тому, що інтелекція сама винна, що опинилася в такому жахливому становищі, то однозначної відповіді на друге питання не існувало.

П. Ординський вважав, що інтелекції не залишається нічого, окрім як загинути в революційній боротьбі або піти на службу до того, хто переможе в революції. С. Рапопорт та

А. Поляцький наголошували на тому, що інтелегенції необхідно самоізолюватися від революційних подій, адже вона свою місію виконала, і чекати, коли знову з'явиться в ній потреба і народ знову її призове. Журналіст М. Германов взагалі не зміг відповісти на це запитання.

У даній ситуації особливий інтерес представляє позиція, яку зайняла свідомо українська національна інтелегенція. Слідкуючи за перебігом дискусії, невідомий автор, що писав під псевдонімом В. З-ій, виступив на шпальтах газети «Життя Поділля» зі статтею «Інтелегенція українська і інтелегенція України» [18, с. 2–3]. Він писав: «Минуло вже 12 місяців з початку революції, 20 місяців з тієї пори, коли вперше серед розпорошеної обивательщини гучно пролунало гасло «організуйтеся». Інтелегенція, завдяки своєму розумінню і більшій рухливості, перша утворила численні організації. Але її вихована російською школою квоість, непрацездатність привела до того, що численні організації почали завмирати і до того часу, коли робітники, селяни утворили дуже енергійні організації, інтелегентські органи почали вже нидіти. Почасти спричинилося тут ще зрощення нашої інтелегентської обивательщини: коли народ поставив свої організації на національно-українські позиції, наша міська інтелегенція стала на загальноросійську позицію...

Тепер, коли... інтелегенція суто народна — інтелегенція українська вичавила і виявляє надзвичайну енергію і в запалі творчості, в запалі боротьби — російська і обрусіла інтелегенція на Україні або бурчить, або мовчить, зціпивши зуби, та у своїй безсилій кволості марить про допомогу зі сторони: покладає свої останні надії разом з буржуазією на когось. Думає, що хтось прийде і верне її минуле панування, чи то може японці, чи Денікін з «добровольцями», чи Антанта зі славнозвісним Енно. Зникають одна за другою їх останні надії, а вони уперто марять, уперто чекають дива. Нещасні фантасти!» [18, с. 2]. Не втрачаючи надії, автор продовжує сподіватися, що «...Вся інтелегенція... на Україні повинна зрозуміти, з ким їй водитись. Українська свідомо інтелегенція чекає од всієї інтелегенції України, що вона проявить свій організуючий, творчий державний розум і в повній співпраці і контакті поведе всі національності України до кращого майбутнього. ...неукраїнська демократична інтелегенція не стане в ім'я ідеалів російського

імперіалізму гальмувати творчу роботу української демократії» [18, с. 2–3]. І на завершення автор наголошує на тому, що чітко визначена політична позиція інтелігенції остаточно переконає «українську демократію... чи ворогів, чи друзів вона може вбачати в тих, хто тут на Україні носить почесну назву «робітників інтелектуальної праці». А народ тоді остаточно зрозуміє різницю між інтелігентом і «паном»-поміщиком.

Коли селянам і робітникам можна дещо пробачити, то від інтелігенції треба вимагати немало. Кому багато дано, з того і спитають багато» [18, с. 3].

Підсумовуючи, необхідно наголосити на тому, що в умовах революції та громадянської війни інтелігенція втратила своє привілейоване становище в структурі російського суспільства. Вона втратила не лише ряд економічних привілеїв, а й особливий соціальний статус. Втрата домінуючих позицій призвела до гострого конфлікту інтелігенції з владою. Роки революційного лихоліття призвели до розколу інтелігенції як цілісного суспільного прошарку. Революція змінила внутрішній світ інтелігента того часу, сформувала нові культурні орієнтири, нові символи його свідомості, нову систему цінностей, нове світосприйняття.

По-друге, у роки громадянської війни сформувався феномен девіантної поведінки інтелігенції, який проявився у зміні характеру реалізації власного потенціалу. Інтелігенція перестала працювати на відбудову суспільства, а навпаки, діє на його руйнацію, поглиблюючи своєю діяльністю соціально-політичну кризу. Девіантна поведінка представників російської інтелігенції була наслідком кризи світосприйняття та втрати моральних орієнтирів. Ці фактори, у свою чергу, були викликані розчаруванням російською революцією, її невідповідністю тому ідеальному образу, за втілення якого боролися покоління інтелігенції.

Революція змінила також і колективну свідомість інтелігенції. Значна її частина, поступившись принципам, пішла на співпрацю з новою владою, ставши фундаментом так званої «нovoї радянської інтелігенції». Інша частина, що не змогла змиритися з більшовицьким режимом, все гостріше відчувала себе жертвою соціального експерименту, що проявлялось в суспільній свідомості у формуванні нового психосоціального комплексу.

су «жертвності», прилучилася до антибільшовицької боротьби або була змушена емігрувати з Радянської Росії за кордон.

Навіть у такій нетривалій дискусії, за участю кількох представників інтелігенції, окрім раціонального мислення, з усією гостротою проявилися всі негативні риси, притаманні представникам тогочасної російської інтелектуальної еліти — небажання вислухати та зрозуміти опонента, критиканство, намагання будь-якою ціною нав'язати власну думку, вузькість політичних інтересів, віра в своє месіанське призначення, самозаглиблення, відірваність від життя та конформізм.

Не змогла, і навіть не бажала, російська інтелігенція шукати компроміси, робити кроки на зустріч у спільній антибільшовицькій боротьбі з представниками національних еліт колишньої Російської імперії. У свою чергу, всі намагання представників українського політичного проводу залучити на свій бік представників інтелігенції Росії напштовхувалися на глуху стіну нерозуміння загальної боротьби проти спільного ворога. Неприйняття великоросійською інтелігенцією ідеї створення незалежної УНР та прагнення українського народу до розбудови власної самостійної держави стало однією з причин поразки національно-визвольної революції в Україні.

Джерела та література

1. Вольфсон С. Я. Интеллигенция как социально-экономическая категория / С. Я. Вольфсон. — М. — Л., 1926. — 130 с.
2. Знаменский О. Н. Интеллигенция накануне Великого Октября (февраль-октябрь 1917 г.) / О. Н. Знаменский. — Л., 1988. — 270 с.
3. Карапетян Р. О. Становление и развитие интеллигенции как социального слоя / Р. О. Карапетян. — М., 1974. — 230 с.
4. Келлер Б. А. Пролетарская революция и советская интеллигенция / Б. А. Келлер. — М., 1937. — 45 с.
5. Пинегина П. А. К вопросу о политическом размежевании буржуазной интеллигенции в период Октябрьской революции (1917–1918) / П. А. Пинегина // Вестник МГУ. Серия истории. — 1974. — № 2. — С. 45–67.
6. Казапин И. Е. Забытое будущее: Советская власть и российская интеллигенция в первое послеоктябрьское десятилетие / И. Е. Казапин. — Волгоград, 2001. — 527 с.
7. Лившин А. Я., Орлов И. Б. Власть и народ: «сигналы с мест» как источник по России 1917–1927 годов / А. Я. Лившин, И. Б. Орлов // Общественные науки и современность. — М., 1999. — № 2. — С. 73–126.

8. Меметов В. С., Данилов А. А. Интеллигенция России. Уроки истории и современность (Попытка историографического анализа проблемы) / В. С. Меметов, А. А. Данилов // Интеллигенция России. Уроки истории и современность. Межвузовский. сб. научных трудов. — Иваново: ИвГУ, 1996. — С. 36–52.
9. Бунин И. Окаянные дни. Дневники, статьи, воспоминания / И. Бунин. — М.: АСТ-Олимп, 2001. — С. 125.
10. Баранова С. Александр Плигин. Один из них... / С. Баранова // Родина. — 1994. — № 7.
11. Григорьев Ф. Завидую сверстникам, скончавшимся до революции / Ф. Григорьев // Родина. — 1995. — № 8.
12. Гольденвейзер А. А. Из киевских воспоминаний // Революция на Украине по мемуарам белых; сост. С. А. Алексеев; под ред. Н. Н. Попова. — Репринтное воспроизведение издания 1930 г. / А. А. Гольденвейзер. — Киев: Политиздат Украины, 1990. — С. 1–63.
13. Мякотин В. А. Из недавнего прошлого // Революция на Украине по мемуарам белых: революция и гражданская война в описаниях белогвардейцев; сост. С. А. Алексеев; под ред. Н. Н. Попова. — Репринтное воспроизведение издания 1930 г. / А. А. Гольденвейзер. — Киев: Политиздат Украины, 1990. — С. 222–238.
14. Ордынский П. Pro domo sua / П. Ордынский // Подольское слово (Винница). — 1919. — 4 марта, № 5. — С. 4.
15. Рапопорт С. Пигмалион и великий немой / С. Рапопорт // Подольское слово (Винница). — 1919. — 12 марта, № 11.
16. Поляцкий А. В защиту интеллигенции / А. Поляцкий // Подольское слово (Винница). — 1919. — 14 марта, № 13.
17. Германов М. Народ и интеллигенция / М. Германов // Подольское слово (Винница). — 1919. — 16 марта, № 15.
18. В. 3-ій. Інтелігенція українська і інтелігенція України / Життя Поділля (Вінниця). — 1919. — 21 березня, № 25.

Анотації

Лейберов А. О. «Несчастные фантасты!» — дискуссия в подольской прессе о месте русской интеллигенции в революционных событиях 1917–1919 годов.

В статье рассматриваются вопросы самоопределения русской интеллигенцией своего места в революционных событиях 1917–1919 годов. Участники дискуссии поднимают и обсуждают ряд важных политических вопросов. Анализируют взаимоотношения интеллигенции и народа, места интеллигенции в подготовке революции, позиции занятые интеллигенцией в ходе революции и результаты которые следует ожидать по ее окончанию.

Ключевые слова: русская интеллигенция, революция, дискуссия.

Leiberov A. O. «Unhappy science fiction writers»- discussion in Podolsky press about the place of Russian intellectuals in the revolutionary events of 1917–1919 years.

The questions of self-determination of Russian intellectuals of their place during the events of 1917–1919 years are considered in the article. The participants of debate raise and discuss a number of important political issues. They analyze the relationship between intellectuals and ordinary people, places of intellectuals in the preparation of the revolution, the position taken by the intelligentsia in its course, and the results to be expected.

Key words: *Russian intelligentsia, revolution, discussions.*

Надійшла до редакції 2 грудня 2013 року

УДК 94(477.8)

І. Д. Любчик

ЕТНОГРАФІЧНА ГРУПА ЛЕМКІВ В УМОВАХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ХХ ст.

В статті робиться спроба проаналізувати становище лемківської етнографічної групи в умовах суспільно-політичних трансформацій ХХ ст. Автор підсумовує, що, незважаючи на доволі активну мистецько-культурну, фестивальну діяльність, все ж етнографічна група лемків, основна частина якої позиціонує себе з українською нацією, об'єктивно стоїть перед загрозою втрати своєї самотності.

Ключові слова: *Лемківщина, етнографічна група лемків, етнополітика, переселення, суспільно-політичні трансформації, етнокультурна самотність.*

Під лемківською самотністю розуміємо своєрідні риси народно-традиційної культури населення етнографічної Лемківщини, де виникли і традиційно закріпилися певні локальні особливості, відмінні від притаманних українцям інших регіонів. Про Лемківщину як територію, вважаємо, можна говорити до середини ХХ ст. Внаслідок подій 1940-х років після виселення лемків та в умовах дисперсного їх розселення вони поривають зв'язок із своєю прабатьківщиною, будучи розпорошені за межами своєї етнографічної території.